

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Michaela KULAKOVÁ

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Šikana na základní škole

Michaela Kulakovová

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela KULAKOVÁ**
Osobní číslo: **H08637**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Šikana na základní škole**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

I. Úvod II. Teoretická část 1) původ šikany 2) příčiny šikany 3) vývojové stupně šikany 4) výskyt šikany 5) druhy šikany 6) účastníci šikany (agresor, oběť) 7) následky šikany 8) prevence šikany III. Praktická část 1) dotazníkové šetření realizované mezi žáky základní školy s cílem zmapovat výskyt šikany na základní škole 2) interpretace výsledků IV. Závěr, shrnutí

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

SPURNÝ, Joža. Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu. Praha: Eurounion, 1996. 134 str., 1.vyd., ISBN: 80-85858-30-4. **BOURCET, Stéphane.** Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě -: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele. Praha: Albatros, 2006. 71 str., 1.vyd., ISBN: 80-00-01552-8. **KOLÁŘ, Michal.** Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. 255 str., 1.vyd., ISBN: 80-7178-513-X. **MARTÍNEK, Zdeněk.** Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. 152 str., 1.vyd., ISBN: 978-80-247-2310-5. **HAŠKOVCOVÁ, Helena.** Manuál o násilí. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. 83 str., 1.vyd., ISBN: 80-7013-397-X.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jana Křišťálová
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28. 6. 2011

Michaela Kulakovová

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Janě Kříšťálové za odborné konzultace, dále Ing. Jaroslavu Myslivcovi, Ph.D. za pomoc s praktickou částí bakalářské práce a také děkuji všem respondentům, kteří se zapojili do mého výzkumu.

Děkuji také své rodině, přátelům a všem ostatním, kteří se na vzniku mé práce podíleli a podporovali mě.

Anotace

Tato práce pojednává o problematice šikany, a to především šikany na základní škole. Popisuje její původ a příčiny a také se zaměřuje na vysvětlení základních pojmů, jako jsou druhy šikany a účastníci šikany. Nabízí také přehled jednotlivých vývojových stupňů šikany a její výskyt. Závěr teoretické části se věnuje následkům šikany a prevenci šikany. Součástí práce je i soupis organizací a předpisů zabývajících se prevencí a řešením případů šikany. Praktická část je založena na dotazníkovém šetření mezi žáky základní školy v Ledči nad Sázavou, s cílem zmapovat zde výskyt šikany.

Klíčová slova

Šikana, oběť, agresor, sociální vztahy, škola, děti, násilí

Title

Bullying at Elementary School

Abstract

This thesis deals with the issue of bullying, particularly bullying at elementary school. It describes its origin and causes, and it also focuses on explaining basic concepts, such as the types of bullying and those involved in bullying. It also offers the overview of various developmental stages and the incidence of bullying. The conclusion of the theoretical part concentrates on the consequences of bullying and bullying prevention. The thesis contains the list of institutions and regulations dealing with preventing and solving bullying. The research is based on a questionnaire survey among elementary school pupils in Ledeč nad Sázavou, aimed at mapping out the occurrence of bullying.

Keywords

Bullying, victim, aggressor, social relationships, school, children, violence

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teoretická část.....	9
2.1 Původ šikany.....	9
2.2 Příčiny šikany.....	11
2.3 Vývojové stupně šikany.....	13
2.4 Výskyt šikany.....	16
2.5 Druhy šikany.....	18
2.6 Účastníci šikany.....	22
2.7 Následky šikany.....	28
2.8 Prevence šikany.....	32
3. Praktická část.....	36
3.1 Kvantitativní výzkum za využití metody dotazníkového šetření.....	36
3.2 Cíle výzkumu.....	36
3.3 Hypotézy.....	36
3.4 Metodologie výzkumu.....	37
3.5 Charakteristika zkoumané skupiny.....	37
3.6 Interpretace výsledků.....	38
3.7 Ověření hypotéz.....	47
3.8 Závěr výzkumu.....	51
4. Závěr.....	52
Použitá literatura.....	53
Přílohy	
Dotazník.....	55

Úvod

Šikana je stále aktuálnějším společenským problémem, ale bohužel si myslím, že mu není věnována dostatečná pozornost. Každý z nás se může se šikanou setkat. V mé práci se zaměřím na šikanu na základní škole, jelikož si myslím, že děti bývají v této oblasti ohroženy nejvíce. Pomocí této práce bych také chtěla upozornit na problém šikany a poukázat na to, jak někdy nevinná hra může přerůst v něco mnohem vážnějšího.

V teoretické části se na základě studia odborné literatury zabývám nejdříve původem a příčinami šikany. Další část věnuji vývojovým stupňům šikany a výskytu šikany. V nadcházejících dvou částech se zaměřuji na rozdělení druhů a směrů šikany a také na rozdělení a vysvětlení základních pojmů ohledně účastníků šikany. Závěr teoretické části poté věnuji následkům a samozřejmě prevenci šikany.

Praktická část má podobu dotazníkového šetření, které je realizováno na druhém stupni základní školy v Ledči nad Sázavou, s cílem zmapovat zde výskyt šikany. V této části se také vyvrátí či potvrdí stanovené hypotézy.

2. Teoretická část

2.1 Původ šikany¹

Šikana ve škole je patrně stejně stará jako je škola sama a mnozí ji považují za přirozenou součást života. Již dávno se v lidské povaze objevovaly vlastnosti jako krutost či zlomyslnost. O tom, kdy se vůbec objevil problém šikany na školách, existují pouze odhady a dohady. Velká většina starších lidí nic takového nepamatuje. Ve škole panovala mnohem přísnější kázeň a děti si nemohly k učitelům dovolit ani zlomek toho co dnes. Ve školních budovách bývalo zřejmě i méně příležitostí k šikaně. Kde však bývala šikana častá a tuhá, byly internátní školy britského impéria. Bylo zde zřejmě něco podobného jako v armádě – bažanti a mazáci. V posledních letech agresivita mládeže celkově stoupá a také se objevuje nový jev, tzv. nemotivované násilí – krutost bez prožitku vzteku či nenávisti a sadistického uspokojení. U nás je šikana mezi školními dětmi stále aktuálním problémem jako v jiných zemích. Růst agresivity je patrný již v mateřské škole, kde děti bijí spolužáky či se násilím zmocní hračky. V posledních letech byl zahájen výzkum a na něj navazující akce Bílého kruhu bezpečí, jejímž cílem je ochrana obětí šikany. Je naděje, že se zápas se šikanou stane jedním z ohnisek úsilí o humanizaci našeho školství.

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování či pronásledování. Je to zvláštní případ agrese. Šikana znamená psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání. Oběť se v tu chvíli cítí bezmocná a agresor může a nemusí mít v úmyslu ublížit. Šikanování již vedlo k mnoha sebevraždám, vraždám či násilným útokům. Rozlišujeme dva základní termíny, a to šikana a teasing. Za teasing můžeme považovat chování, které šikanu jen připomíná. Je to nevinné škádlení mezi dětmi například na druhém stupni základní školy, kdy chlapci provokují děvčata proto, že se jim líbí. Za šikanu považujeme to, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně týrá spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.

Třídní šikana má mimořádné následky, protože nejen ubližuje oběti, ale kazí vztahy v celé třídě a poškozují psychický i etický vývoj většiny žáků. Nejvíce však působí na osobnost postiženého dítěte a agresorů. Poškozuje i ty, pro které je sledování utrpení oběti zábavou a samozřejmě také ty, kteří jsou nedobrovolnými svědky nebo jen vědí co se děje mezi jejich spolužáky.

¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

Pokud mluvíme o šikaně, musí toto chování splňovat základní podmínky, a to, že vždy jde o převahu síly nad obětí. Vždy se však nemusí jednat jen o převahu fyzickou, tedy že fyzicky silnější jedinec trápí fyzicky slabšího jedince. Může se jednat i o převahu ve formě psychické síly, kdy psychicky silnější jedinec trápí psychicky méně odolného jedince. Ve školním prostředí je často zapomínáno na převahu mentální síly, kdy intelektově zdatnější jedinec trápí méně intelektově zdatného jedince. Posledním typem je převaha mocenské síly, kdy například žáci osmého či devátého ročníku ubližují žákům šestého či sedmého ročníku. Další podmínkou šikanujícího chování je, že oběť vnímá útok jako nepříjemný a také, že útok nemusí být jen dlouhodobý ale i krátkodobý, aby se mohlo jednat o šikanu (Martínek 2009).

2.2 Příčiny šikany²

Příčin šikany je mnoho. Některé jsou viditelné na první pohled, na jiné přijdeme teprve tehdy, když se zabýváme problémem hlouběji. Jednou skrytou příčinou je tlak kolektivu. Ten nutí chlapce či mladého muže, aby se choval tak, jak se od muže očekává. Aby byl tvrdý, aby se nebál rány a aby ji v případě potřeby také dovedl sám dát. Takovýto tlak býval velmi silný mezi šlechtickými chlapci, kteří byli cvičeni v zacházení se zbraněmi a poté ve starých vojenských školách. V současné době je tento motiv poměrně slabý například díky tomu, že armáda má malou prestiž. Přesto se však s tímto motivem setkáváme zřetelně ve sportu a tělesné výchově.

Dalším motivem, o kterém lidé většinou neradi mluví, je touha po moci. Je to přání ovládat druhého člověka. Když jiné lidi ovládáme, pomůže nám to splnit jiná přání a uspokojit různé potřeby.

Podobně neradi mluvíme o motivu krutosti. Někdy člověku působí potěšení, když vidí druhého trpět. Nejhlubší dimenze tohoto motivu je náboženská. Objevuje se v satanismu a jeho obřadech a podstatou krutosti je uctívání satana.

Další roli hraje při šikaně zvědavost. Jak se oběť zachová ve strachu, bolesti a ponížení a k čemu všemu se dá přinutit. Jde o to, vypáčit z oběti její tajemství. Se zvědavostí souvisí také nuda a touha po stále silnějších a vzrušujících zážitcích a touha po senzaci.

Dalšími negativními vlivy, které způsobují změnu v normálním chování žáků, jsou rizikové osobnostní charakteristiky a nepříznivé prostředí. Nejvýznamnější jsou osobnostní charakteristiky iniciátorů šikany a obětí šikany a jejich vzájemný vztah.

Jinou spouštěcí variantou jsou případy zaběhnutých tradic v učňovských internátech, dětských domovech, výchovných ústavech, věznicích a v neposlední řadě na vojně. Šikana se stává trvalou součástí těchto institucí. Nezáleží na tom, kdo přijde nebo naopak odejde, šikanování zůstává zaběhnutým systémem, který se předává z ročníku do ročníku. Oběť je často vybírána nahodile, například při vysoké koncentraci agresorů ve třídě.

² ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

Mezi příčiny bychom dále mohli zařadit nadměrnou feminizaci učitelstva, mezery ve vzdělání pedagogů, oslabený vliv rodiny, vliv počítačových či jiných her s brutálním obsahem, prezentace násilí v médiích či nedostatek etické výchovy ve školách.

2.3 Vývojové stupně šikany³

Jak již víme, šikana může být i krátkodobým procesem a většinou se vyvíjí po určitých stádiích. Těmto stádiím se říká stupně onemocnění dané skupiny a dělí se do pěti stupňů.

První stupeň (ostrakismus)

Slovo pochází z řečtiny a znamená „střepinový soud“. Je to první fáze, ve které agresori neublíží oběti fyzicky, ale vyčlení ji ze svého kolektivu.

„Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“⁴

Oběť vrací spolužákům nadávky, brání se ranami a vztekem. Nakonec se oběť začne uzavírat do sebe, protože pozná, že její odpor je marný, stává se zamlklou nebo sedí sama. Ve většině případů se u ní začnou objevovat charakteristické znaky. Prvním je zcela náhle horšící se prospěch. Druhým je náhlé zhoršení schopnosti soustředit se a posledním znakem je tendence navštěvovat nižší ročníky, kde oběť nachází děti, se kterými se baví a vzhlíží k nim. Oběť zde však může i ublížovat slabším a mladším spolužákům, jelikož si na nich vybíjí vztek za to, co se děje v její třídě. Tento stupeň je zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. Mistryněmi v ostrakismu jsou především děvčata.

Druhý stupeň (fyzická agrese a psychická manipulace)

Oběti se ve většině případů stává již dříve ostrakizovaný jedinec. Důvodů k tomuto chování bývá několik.

³ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 128 s. ISBN 80-7178-409-5.

⁴ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 32 ISBN 80-7178-409-5.

Jedním je stresové napětí, do kterého se třída dostává například při očekávání těžké písemné práce nebo v pololetí a na konci školního roku. V tomto případě oběť slouží jako ventil napětí.

Druhý důvod nastává, když spolu žáci tráví hodně času, například na horách, a v průběhu tohoto programu vymýšlejí a rychle přitvrzují zábavu na úkor nejzranitelnějšího spolužáka.

Třetí častou příčinou bývá to, když se v jedné třídě sejde více agresivních jedinců a od samého počátku používají násilí pro uspokojení svých potřeb.

V tomto druhém stupni šikany již začíná bití oběti, kopání, silné slovní urážky, oběť je nucena k posluhování agresorům, například k nošení svačin či peněz. Velice často se terčem útoků stává i majetek, jako například rozřezané oblečení či rozlámané tužky. Mnohdy bývá i oběti vyhrožováno jak verbálně tak neverbálně například bouchání pěstí do dlaní. Prospěch oběti bývá většinou katastrofální a totéž se týká i počtu absencí ve škole.

Třetí stupeň (vytvoření jádra)

Toto třetí stadium je jakýmsi zlomem v průběhu šikanování. Vytváří se skupina agresorů. Už se nešikanuje nahodile, ale systematicky. Agresoři si začínají uvědomovat, že mají jasnou převahu nad obětí a začínají silně ovlivňovat celý kolektiv. Vzniká tzv. pyramida šikanování, kde na vrcholu stojí hlavní agresoři, pod nimi jsou další spolužáci, ti mají pod sebou další spolužáky a oběť stojí na samotné základně této pyramidy. V tomto stadiu se spolužáci oběti nezastanou a jsou rádi, že nejsou na jejím místě právě oni. V tuto chvíli se agresoři stávají na šikanujícím chování závislí a oběť se dostává do bezvýchodné situace. Existují zde i tzv. hlídači, kteří sledují pohyb učitelů a v případě blížícího se učitele okamžitě varují hlavní agresory. Z tohoto důvodu je nejčastějším místem šikany samotná třída.

Při vytvoření skupiny agresorů se psychické a fyzické útoky na oběť stále zvyšují a ubližování různými způsoby se nabaluje tzv. efektem sněhové koule. Oběť začíná vyhledávat přítomnost učitele, ale nikdy s ním nenaváže kontakt z důvodu, aby ji nikdo ze třídy neviděl a nebyla obviněna ze žalování.

Oběť je například využívána k ponižujícím úkolům, pálena horkými předměty, je přivazována k lavici či topení a je nucena poníženež agresory prosit o puštění.

Čtvrtý stupeň (vytváření norem)

Pokud není šikana zastavena ve třetím stadiu, přechází do čtvrtého stadia, které se nazývá vytváření norem. Zde je psychika oběti již tak zasažena, že i ona sama se stane na šikanujícím chování závislá. Přijme svou úlohu jako normální, nebrání se ubližování, ochotně provádí příkazy a někdy to sama bere jako legraci. Poměrně často zde dochází k paradoxnímu chování, kdy oběť začne ve třídě vyrušovat a dělá všechno proto, aby se agresorům zavděčila a aby je pobavila. Z téměř bezproblémového jedince se stává člověk s výchovnými problémy, s poznámkami a jeho prospěch je velmi špatný. Oběť je věšena, škrcena, dušena, svlékána do naha a vystavována před celým kolektivem, jsou jí lámány prsty nebo ruce, je zastrašována zbraněmi. Agresoři jsou již zcela závislí na šikanujícím chování, mnohdy ubližují pouze z nudy a pro své pobavení.

Řešení třetího a čtvrtého stadia záměrného ubližování spadá plně do kompetence Policie ČR, důležitá je také spolupráce s odbory sociální péče a s etopedy zabývajícími se touto problematikou. Vyšší stupně šikany by měl také řešit soud pro děti a mládež.

Pátý stupeň (totalita neboli dokonalá šikana)

Jedná se o konečné v podstatě neřešitelné stadium šikanujícího chování. Agresoři jsou zcela ovlivněni svou mocí, v ubližování jim nic nebrání, hrozí až těžké ublížení na zdraví, v nejhorším případě i smrt oběti. Oběti jsou většinou ve stadiu tzv. Stokholmského syndromu, kdy si nedokáží svůj život bez agresorů představit, vzhlížejí k nim a plní ponižující příkazy.

Tak jako byla předchozí čtyři stadia terapeuticky řešitelná, toto stadium je neřešitelné. Jedinou možností je rozpuštění celého kolektivu. Tento nejvyšší stupeň je příznačný spíše pro šikany ve věznicích, ve výchovných ústavech pro mládež či ve vojenském prostředí. V mírnější podobě se však někdy vyskytuje právě i na školách.

„Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a dílčí léčbě u počátečního (tj. prvního, druhého a třetího stadia) a u pokročilého (tj. čtvrtého a pátého stadia) onemocnění skupiny. Účinná celková léčba šikanování potom musí přísně rozlišovat základní stadia onemocnění.“⁵

⁵ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 41. ISBN 80-7178-409-5.

2.4 Výskyt šikany⁶

V celkovém výčtu varovných míst, kde se šikana ve školách vyskytuje, stojí na prvním místě jednoznačně třída. Žáci jsou zde nejdelší dobu a tráví spolu přestávky či hodiny volna. Agresoři zde mají své hlídače, kteří jim zaručují bezpečí. Zde je velice důležité neopomenout tzv. super tiché třídy. Učitel, který drží dozor na chodbě, většinou zareaguje na třídu, ve které je hluk a tam půjde na kontrolu. Tam, kde je ticho, většinou nechodí. V tomto okamžiku mu však může uniknout, že v této super tiché třídě může docházet k super tichému ubližování některému žákovi.

Na druhém místě jsou toalety. Zde dochází především k útokům na tělo oběti. Zde je oběť více bezbranná. Toalety jsou místem, kde škola také nese zodpovědnost za bezpečí dítěte. Shlukování dětí před toaletami a zvýšený hluk v okolí tohoto prostoru by měly být varujícím signálem.

Tělocvična a šatny u tělocvičny jsou na třetím místě výskytu šikany na škole. Pokud zde není přítomen pedagog, je oběť vystavována tvrdému ubližování, například je zalehávána, vystavována úderům míčů, kopancům či bouchání pálkami.

Čtvrté místo zaujímají šatny. Zde dochází k útokům na majetek oběti, například schované boty či rozřezané tkaničky u bot. Zde je oběť vystavována mlácení nebo narážení na stěny.

Jako pátá v pořadí se většinou objevuje jídelna. Útoky jsou především vedeny na jídlo oběti, například zcizování či znechucování jídla, kdy agresoři plivou oběti do talíře nebo po ni jídlo hází.

Jako šestá v pořadí jsou uváděna skrytá místa ve škole. Jedná se například o prostory pod schody, různá zákoutí, skryté výklenky, popřípadě schody na půdu. Agresoři zde mají pocit bezpečí a předpokládají, že je zde při ubližování oběti nikdo neobjeví.

Na předposledním, avšak také na důležitém místě jsou pokoje na výletech či na horách. Za tyto místa a jejich bezpečí nese škola také plnou zodpovědnost. Šikanující chování se zde vyskytuje především v nočních hodinách, a to většinou mezi půlnocí a čtvrtou hodinou ranní. Agresoři si jsou i schopni nařídit budík, aby mohli oběť vzbudit a ubližovat jí. Tma účinek šikany ještě více podporuje.

⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5(brož.).

Na posledním místě se vyskytují ostatní prostory školy. Jde například o pozemky, hřiště nebo dílny.

K šikanujícímu chování však může docházet i na místech mimo školu. Například při cestě do školy autobusem, ve sportovním kroužku či družstvu nebo kdekoliv venku. Na těchto místech, která nenáleží škole, není škola oprávněná zde probíhající šikany řešit. Řešení spadá do kompetence Policie ČR, popřípadě oboru sociálních věcí.

2.5 Druhy šikany⁷

Existují čtyři základní typy šikany: škádlení, vylučování, fyzické napadení a obtěžování. Škádlení je verbální násilí a je to často nejdéle probíhající forma šikany. Škádlení se ve většině případů týká vzhledu, sociálního přijetí či sexuality. Hlavními typy škádlení jsou nadávky, posměšky, hrozby, obtěžování po telefonu, hanlivé vzkazy a podobně.

Druhým typem je vylučování ze skupiny. Vyloučení je založeno na společenské manipulaci. Bývá vyjádřeno buď otevřeně, anebo tím, že ostatní používají nepřímé, nenápadné způsoby odmítavého chování, popřípadě i nepřátelskou řeč těla. Cílem vyloučení je vytvoření skupinové identity. Každý člen skupiny ví, že pokud se pokusí oběť bránit, může být brzy na jejím místě právě on.

Jako třetí je v pořadí fyzické napadení. To spočívá v pravidelném napadání někoho slabšího. Dále jde o přímou agresi, například bití, kopání a plivání nebo o nepřímou agresi pomocí gest, pronásledování nebo narážek. Dále to může být strkání, vrážení, fackování či tahání za vlasy, krádeže učebnic, jídla a podobně.

Jako čtvrtý druh je uváděno obtěžování. To obvykle zahrnuje opakované dotěrné otázky, útoky týkající se sexu, pohlaví, náboženství či rasy. Patří k němu například pronásledování ve škole i mimo školu, nahlížení pod dveře toalety, nevíтанé sexuální návrhy a nabídky.

⁷ FIELDOVÁ, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2(váz.).

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5(brož.).

Šikana nemusí probíhat vždy jen v podobě, kdy žák trápí žáka. Existují i následující formy:

Učitel versus žák

Jde o situaci, kdy učitel učí žáka, s kterým nemá dobré vztahy a který ho často, většinou neúmyslně, provokuje. Vyučující má tendenci vidět na něm vše, co u ostatních dětí nevidí a při zkoušení dostává těžší otázky a horší známky.

Žák versus učitel

Tato forma se zdá být příliš nepravděpodobná, ale učitel je velice snadnou obětí. Zde nastávají situace, kdy žáci učitele provokují a naschvál jej vyrušují. V tomto směru jsou náchylnější dva typy učitelů. Jednak jsou to ženy učitelky, které jednájí vznětlivě, dají se snadno vyprovokovat a poté jen křičí. Druhým typem jsou učitelé, kteří trpí handicapem, například slabozrací či tělesně se odlišující.

Rodič versus učitel

Tento směr bývá také velice častý. Podílejí se na něm především rodiče, kteří si myslí, že jim škola musí ve všem vycházet vstříc. Velmi často mluví učitelům do výuky a radí jim, jak mají nejlépe učit a vychovávat jejich dítě. Většinou nemají respekt ke škole jako k instituci. Rodiče by měli vědět, jak výuka probíhá, jak je s jejich dítětem zacházeno, ale na druhou stranu by si učitelé a celá škola měli vybudovat hranici, za kterou rodiče dětí nepustí.

Učitel versus rodič

Tímto směrem často trpí tzv. spolupracující rodiče problémového dítěte. Trpí jím rodiče, kteří vědí, že jejich dítě má problémy, sami si s nimi nedokáží poradit a chtějí je řešit se školou. Pedagog zde může získat pocit určité nadvlády nad rodičem.

Učitel versus učitel

V tomto případě se jedná o druh šikanování, který probíhá v samotném učitelském sboru. Toto chování se dá také nazvat mobbing. Může nastat situace, kdy do sboru přijde nový učitel, který zná množství nových metod postupů a chce přistupovat k výuce jiným způsobem než ostatní členové sboru. Jiná situace může nastat, když škola zažívá omlazení

kolektivu a zůstane tam pouze několik starších vyučujících, kteří již nechtějí používat nové metody.

Ředitel versus učitel

Zde se jedná o formu bossingu. Ve většině případů se objevují vulgární nadávky na adresu vyučujícího ze strany ředitele, jeho zesměšňování před ostatními kolegy či zahrnování nesmyslnými příkazy a nařízeními.

Kyberšikana⁸

Svět moderních technologií nabízí velké množství možností, jak si rozšířit znalosti a vyhledat informace. Internet a jiné komunikační technologie přitahují převážně příslušníky mladé generace. Mladší děti si rády hrají a k tomu jim internet v mnohém dopomáhá. Pro starší děti a dospívající je internet zdrojem informací a rychlým nástrojem komunikace. Mnoho dětí však není schopno předcházet rizikům, která mohou moderní technologie přinášet. Platí zde to, že mohou být smysluplně využívány, ale i nebezpečně zneužívány. Jedním z příkladů zneužití technologií je kyberšikana.

Kyberšikana se odehrává ve virtuálním prostoru a využívá mnoho elektronických prostředků, jako jsou mobilní telefony, internet, blogy, e-maily a podobně. Tento druh šikany je velkým problémem v mnoha zemích. Například v USA je kyberšikana od roku 2006 tzv. federálním zločinem.

Kyberšikana se projevuje tím, že se někdo snaží ukrást dítěti prostřednictvím počítače jeho osobní údaje, zasílá mu agresivní a obtěžující e-maily, adresuje mu vulgární či výhružné zprávy nebo ho také napadá v diskusních fórech a při chatování. Někdy také mohou agresoři svou oběť vyfotografovat případně nafilmovat a pomocí mobilního telefonu rozeslat pořízené záběry mezi ostatní spolužáky nebo je zveřejnit na internetu.

S kyberšikanou se můžeme setkat kdykoli a kdekoli. Může se šířit velmi rychle a může dosáhnout nemyslitelných rozměrů. V mnoha případech tohoto druhu šikany se oběť nikdy nedozví, kdo ji šikanoval. Technicky zdatný anonymní agresor se nemusí bát, že by byl vypátrán a může tak i nadále stupňovat své aktivity.

⁸ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. 1. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7(brož.).

Agresorem je jedinec silný v informačních technologiích, což může být prakticky kdokoli. To samé platí i u oběti.

Běžná šikana je založena na fyzickém setkání agresora s obětí. Při kyberšikaně však může agresor oběť pronásledovat téměř kdykoli a kdekoli. V procesu této šikany se neseťkáváme s přímými znaky šikanování, což velmi znesnadňuje odhalení školou či rodiči.

2.6 Účastníci šikany⁹

Při šikaně se nestačí zabývat jen agresorem a obětí, ale také tím, jak bude probíhat a kdy a jak skončí. Záleží i na dalších účastnících. Jsou to zastánci – spolužáci, kteří se aktivně zastávají oběti, pedagogové, třídní publikum, rodiče zúčastněných dětí, místní komunita a celá společnost.

Agresoři

Agresor je ten, kdo se aktivně účastní šikany a zpravidla ji začíná a vede. Mívá určité typické vlastnosti, ale je zde také mnoho výjimek. Agresor bývá často obratný, silný a zdatný, ovšem šikanu dokáže zorganizovat i jedinec malý a slabý, u kterého jeho inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit právě nedostatek tělesné síly. Agresorem bývá žák vznětlivý, impulzivní, a který se často dostává do konfliktů. Ne ale každý rváč šikanuje a naopak ne každý, kdo šikanuje, je rváč. Šikana bývá spojena i s dalšími způsoby porušování školního řádu a pravidel chování. Objevuje se například drzost, lhaní, nekázeň, krádeže či podvádění. Agresor často mívá horší školní prospěch. Dále se u něj objevuje nedostatečné sebevědomí a nezná pocit viny. Použije mnoho výmluv, aby dosáhl svého cíle, a velmi obratně mísí lež a pravdu. Většinou bývá u spolužáků neoblíbený a spíše než sympatie vzbuzuje pocit strachu. Navenek je tvrdý, ale uvnitř sebe trpí pocitem méněcennosti a nedostatkem sebevědomí. Není tomu tak, ale v každém případě. Někdy se šikany dopouštějí i sebejistí a neúzkostní chlapci a děvčata. Mezi další agresorovy vlastnosti patří to, že je dominantní, panovačný a velice rád ovládá druhé. Bývá arogantní a velice snadno se dokáže urazit. Vidí agresi proti sobě i tam, kde není. Ubližovat druhým je pro něj radost. Je krutý, škodolibý a zlomyslný a velmi často bývá bezcitný. Často postrádá empatii, schopnost vcítit se do druhého.

Je známo, že děti mají sklon k agresivitě již v předškolním věku či dokonce už od prvních let života. Určitou roli hrají zejména vznětlivost, impulzivita a nižší citlivost k možným následkům jednání. K těmto vlastnostem přispívá i způsob výchovy, konkrétně

⁹ ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. 1. Praha: Grada Publishing, 2010. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6(brož.).

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5(brož.).

zacházení s dítětem, jako například fyzické a psychické násilí, konflikty mezi rodiči, rozpad rodiny, nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování a mnoho dalších.

Není jasné, zda sklon šikanovat a ubližovat je trvalá vlastnost. To platí o agresivitě obecně, o sklonu útočit, rvát se a napadat druhé. Je ale také třeba zmínit, že osobní agresivita je značně stabilní vlastnost a s přibývajícím věkem se spíše zhoršuje a její projevy jsou stále vážnější. Je možné, že agresivita ve školním věku může později vést ke členství v pochybných partách či k různým trestným činům v mladém dospělí. U žen, které jsou agresivní v dětství, je poté v dospělí prokázána krutost k vlastním dětem (Říčan 2010).

Typologie agresorů

Základní příčina, proč se dítě stane agresorem, je pravděpodobně v rodině. Rozlišujeme několik typů agresorů:

Agresor hrubý, fyzický je takový, který k týraní své oběti ve většině případů používá fyzické síly a převahy. Svě oběti pálí, škrťí či mlátí. Většinou se jedná o jedince, který podobné chování zažívá doma od svých rodičů.

Agresor jemný, kultivovaný je takový jedinec, který se chová velice slušně k dospělým lidem, především k učitelům a je vždy ochoten pomoci. Jakmile učitel ale odejde ze třídy, začíná tento jedinec poměrně tvrdou šikanu, ale nikdy oběti neubližuje sám. Pokud dojde na vyšetřování šikany, staví se do pozadí. V rodině tohoto agresora panuje většinou tvrdá výchova, která často hraničí s vojenským drilem.

Agresor srandista je člověk, který si nepřipouští žádné starosti a žádnou zodpovědnost. Pokud je nachytán při ubližování druhým, brání se argumentem, že to byla jen legrace. Rodina, ze které tento jedinec pochází, má ve výchově naprosto nejasné hranice a je většinou volnomyšlenkářská.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu pochází z rodiny, která ve výchově preferuje nadbytek materiálních věcí. Na druhou stranu mu ale chybí dostatek citu a rodičovského souznění. Nikdy nezažijí stav, kdy si musí na něco počkat a delší dobu po něčem toužit. Všechno má a tím pádem si nedokáže ničeho vážit. Ani mezilidských vztahů (Martínek 2009).

Oběť

Riziko, že se mnohé děti stanou obětí šikany, je dlouhodobou záležitostí a stát se jí může kdokoli. Žák, který je šikanovaný v jedné třídě, se často stává terčem agresorů i ve třídě jiné, popřípadě i na jiné škole, letním táboře a podobně.

Celkem jasná riziková vlastnost oběti je tělesná slabost, která představuje určité riziko, zvláště v případě chlapců. Dále jsou to nápadné vnější znaky, jako jsou brýle, obezita nebo ryšavé vlasy. Vnější nápadnost bývá pro agresory oblíbenou záminkou. Dále sem patří i sociálně znevýhodňující znaky jako například rozštěp rtu, nápadný tik či koktavost. Důležitou roli hraje i rasová odlišnost.

Obětí se mohou stát i tyto děti: neurotické dítě (plaché, tiché, stažené do sebe, ustrašené), dítě s hyperaktivitou a poruchou osobnosti (syndrom ADHD), dítě s opožděným rozumovým vývojem, dítě oslabené nemocí, dítě provokující, dítě sobecké, dítě s pocitem méněcennosti, s pesimismem a beznadějí, dítě výrazně submisivní (neschopné prosadit se ve skupině vrstevníků), dítě ze sociálně slabé rodiny, dítě, které není solidární s ostatními, dítě, které se přehnaně snaží získat přízeň učitelů, děti, u nichž se kombinuje sociální a psychický handicap či nové dítě v sehraném kolektivu, případně dítě, které bylo delší dobu mimo kolektiv. Dále se uvádí tato typologie obětí:

Oběť na první pohled je dítě, které vyzařuje signál slabosti. Neumí se v kolektivu prosadit, je zamklé a osamocené, a pokud se stane cílem legráček, tak se neumí dostatečně bránit. Už od dětství je ochraňováno matkou, která má o něj přehnaný strach a dává mu najevo, jak je svět nebezpečný.

Oběti setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek jsou jedinci, v nichž matky či babičky stále vidí malé nesamostatné dítě, které musí hlídat a mít nad ním dohled. Takovýto postoj matek je pro spolužáky oběti silně provokující.

Dalším typem jsou handicapované děti, které bývají velmi snadnou obětí.

Poslední v této typologii jsou děti učitelské, jež bývají jedny z nejčastějších obětí a to hlavně, pokud rodič učitel učí na stejné škole, kterou oni navštěvují (Martínek 2009).

Na riziko, že se dítě stane obětí šikany, působí nejrůznější vlivy z rodinného prostředí. Je to hyperprotektivní matka, která dítě rozmazluje, dále „jedináčkovská“ výchova nerozvíjející vstřícnost, rodina s problematickým vztahem k násilí, rodina sociálně izolovaná či rodina s mimořádně prudérní sexuální výchovou.

Jedinci, kteří se stali obětí, si v dospělosti nachází prostředí, do kterého se většinou bez problému začlení. Často jim však zůstanou následky, jako například pocity méněcennosti a ponížení, sociální fobie či depresivní ladění. Oběťmi se stávají i ti, kteří šikaně jen přihlížejí a bojí se ubližování zastavit nebo proti němu něco udělat.

Zvláštní případ: agresor a oběť v jedné osobě

Tímto případem jsou oběti šikany, které samy šikanují, když k tomu mají příležitost. Obvykle to provádí po boku jiných agresorů. V kolektivu bývají často neoblíbení a jejich sociální prognóza bývá varovná.

Třídní publikum

Agresoři většinou šikanují pro radost z trýznění oběti, ale i kvůli spolužákům, kterým chtějí předvést svou moc. U chlapců bývá ve hře i to, že chtějí dívkám předvést svou sílu a mužnost. Děti, které šikaně přihlížejí, vidí, že se děje něco zakázaného, ale zároveň něco, co je zajímavou podívanou. Pokud šikana trvá delší dobu, proměňuje se i mentalita třídy. Děti se postupně přidávají na stranu agresorů. Situace vypadá jako normální a zvyšuje se počet těch, kteří se šikany účastní jen okrajově. Je to také proto, že přidat se na stranu agresorů přináší pocit bezpečí.

Zastávce – spolužák, který se aktivně zastává oběti

Těchto jedinců se běžně vyskytuje menšina, ale například mezi dívkami to není žádná vzácnost. Jsou to většinou děti, které mají díky rodinné výchově smysl pro odpovědnost. Ve třídě bývají oblíbení a vlivní a jsou ochotni pomoci spolužákům i v jiných situacích. Tito jedinci by měli být podporováni.

Pedagog

Bohužel i pedagog se může stát spoluúčastníkem šikany. I on může nastartovat a prohloubit šikanu tím, že kritizuje ostrakizovaného jedince nebo tím, že neodborně provede sociometrické vyšetření, kdy se například jedince zeptá, vedle koho by určitě ve třídě nechtěl sedět. Pozice jedince tím může být velmi ovlivněna.

Učitel někdy také známky šikany ignoruje, protože na něj padá zodpovědnost, která je neúnosná. Děti jsou většinou zklamány tím, že učitelé proti šikaně dělají velmi málo. Většinou ji přehlížejí, podceňují utrpení oběti, neobratně ji vyšetřují a neadekvátně ji trestají. Všechny tyto problémy samozřejmě nepřímo agresory povzbuzují.

Rodiče zúčastněných dětí

Rodiče školních dětí vědí o šikaně málo a podceňují ji stejně jako velká část naší veřejnosti. Rodiče agresorů se většinou o tom, že jejich dítě šikanuje jiné dítě, vůbec nedovědí. Jejich dítě se s tím doma totiž zřídka kdy pochlubí. Pokud škola rodiče o jeho prohřešku informuje, mají většinou tendenci nazývat toto chování pouhou „klukovinou“. Každí rodiče však reagují jinak, a tak se může stát, že někteří své dítě potrestají fyzicky, což u něj ovšem agresí neoslabí, ale naopak spíše podpoří. Jiní však mohou toto chování považovat za projev „ostrých loktů“, se kterými se ve světě neztratí. Agresory mohou být také děti vlivných rodičů, kteří jsou sponzory školy, a tak vědí, že jsou nedotknutelné. Vůči kritice školy bývají rodiče agresorů většinou arogantní a snaží se své dítě jakkoliv omlouvat. Tímto způsobem se právě rodiče stávají nepřímými aktivními účastníky šikany.

Existují samozřejmě i rodiče, kteří jsou prosociálně orientovaní s morálními standardy, ale kterým se nějakým způsobem vymkla výchova z rukou nebo jsou to matky, které samy trpí bezohledností a hrubostí svého dítěte.

Častěji se o šikaně dovídají rodiče obětí, protože některé děti se přeci jen doma svěří se svým trápením nebo proto, že příznaky šikany jsou již tak čitelné, že sami přijdou na to, co se děje. Děti své rodiče často prosí o to, aby nezasahovali a škole nic neoznámovali. Ti jim většinou vyhoví. Buď proto, že nevěří učitelům, že jsou schopni účinně zasáhnout, anebo se bojí, že svou stížností si školu rozhněvají. V mnoha případech se také rodiče domnívají, že šikana prostě k dětství patří, a že si ji dítě musí vytrpět. Někdy dokonce dětem radí, aby se nebránily, aby agresory ještě více nerozhněvaly.

Opět však existují i tací rodiče, kteří reagují správně. Emočně své dítě podpoří, zajistí jejich ochranu, získávají si informace a také spolupracují se školou, což může být přínosnou pomocí pro pedagogy.

Důležité je, aby rodiče se svými dětmi spolupracovali a varovali je před ukvapenými akcemi. Nikdy by však neměli brát spravedlnost do svých rukou, aby si šli například vše vyříkat s agresorem osobně. Neexistuje však univerzální postup. Rodiče musí pro dítě znamenat ochranu, bezpečí a porozumění. Některí odborníci rodičům doporučují jako řešení šikany pro oběť změnit školu.

Místní komunita

Šikana a její omezování souvisí také s místními poměry. Škola, která má ve svém okolí vysokou prestiž, má také lepší předpoklady získat si důvěru rodičů. Do školy

zasahují jak pozitivně, tak negativně sociální sítě rodičů a starších žáků, jako například vlivní sponzoři či politicky aktivní místní občané. Dobře dělá škola v případě, že využívá příležitosti k propagaci úspěchů školy a podpory veřejnosti za pomoci tisku či různých jiných forem, včetně popularizace poznatků o tom, jak nebezpečné je násilí mezi dětmi.

Celá společnost

Názory a postoje dětí jsou odrazem toho, jak smýšlejí a jednají občané této země. Normy slušnosti, ohleduplnosti a poctivosti jsou velmi oslabeny. Respekt k autoritám všeho druhu upadl. Ve školách nastal úpadek kázně a jeho důsledkem je neschopnost a strach chránit slabé a slušné před bezohlednými a silnými a proto se šikaně tak „daří“.

Pedagogové musí mít ve společnosti přiměřené postavení a respekt, aby mohli ubránit právě slušné a slabé jedince. Brutalita šikany a její rozšíření ve školách jsou odrazem celé společnosti.

2.7 Následky šikany¹⁰

Dítě může zranit jakýkoli druh šikany. To, jak těžké budou následky šikany, záleží na osobnosti dítěte, na podpoře školy a rodičů, na reakci vrstevníků a na agresorově stylu. Popichování a škádlení bývá nejbolestivější forma šikany a jejich důsledky většinou přetrvávají nejdéle.

Fyzické následky

Oběti fyzické šikany mohou mít následky jako například řezné rány, škrábance, modřiny, bolesti zad, bolesti břicha, pomočování, špatný spánek, nechutenství, vypadávání vlasů a mnoho dalších symptomů.

Intelektuální následky

Mezi tyto následky patří zhoršené soustředění, potíže s učením, chybějící motivace ke studiu a práci, přechod na jinou školu, inteligentní děti mají strach dávat najevo své vědomosti, chodí nepravidelně do školy a podobně.

Sociální následky

Oběti zůstávají závislé na jednom kamarádovi a bojí se prosadit vlastní názor ze strachu, aby ho neztratily. Mnohé oběti bývají většinou jako poslední vybrány například do sportovního týmu, do chatky na výletě či do skupinového projektu. Jejich společenský život bývá chudý, protože nejsou zvány na narozeninové oslavy nebo k přespání u kamarádů. Oběti se cítí v bezpečí pouze doma či s určitými přáteli. Někdy jim dělá problém navázat normální přátelství i poté, co šikana skončí.

Citové a psychické následky

Oběti, díky strachu a úzkosti, nedokážou dosáhnout klidového stavu, neumí se chovat uvolněně a pohodově a díky tomu těžce navazují společenské vztahy. Některé děti na šikanu reagují prudce a oplácejí stejným způsobem, čímž situaci zhoršují. Jiné oběti své

¹⁰ FIELDOVÁ, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2(váz.).

napětí ve škole potlačují, ale vybíjí si ho doma. Dále si oběti připadají zmatené, bezmocné, mluví velmi tiše, rychle a nesrozumitelně. Také propadají smutku a depresím.

Příznaky dlouhodobých psychických následků

Na chování oběti se také odráží to, když popírají svůj hněv, strach a smutek. Také si vypěstují obranné mechanismy, kterými řeší situaci jako například pocení, červenání, záchvaty úzkosti a jiné.

U obětí šikany často propukají obtíže jako:

Odmítání školy a školní fobie, kdy si jedinci vymýšlí různé výmluvy, aby do školy nemusely.

Stydlivost a sociální fobie, kdy se děti často vyhýbají svým vrstevníkům nebo s nimi omezují společenské kontakty. Tato fobie má následek i v dospělosti, kdy jedinci nejsou schopni navázat vztah s cizími lidmi.

Posttraumatická stresová porucha, při níž oběti znovu prožívají nepříjemné vzpomínky ve formě nočních můr. Začínají být ostražití, podléhají zlobě a cítí se odříznuté od druhých. Může to mít dopad na jejich soustředění a paměť. Jedinci s takovýmto traumatem potřebují terapii.

Naučená bezmoc je taková situace, kdy se oběť cítí bezmocnější pokaždé, když opět dojde k šikaně, protože se neumí účinně bránit. Děti v takové situaci dávají vinu převážně sobě.

Deprese, sebevražedné sklony, sebevražda a vražda kdy oběť působí většinou unaveně, zpomaleně, rozrušeně nebo podrážděně a propuká u něj mírná či silná deprese. Směřuje k sebepoškozujícím myšlenkám a činům, v nejhorším případě k sebevraždě. Jsou však známy i případy, kdy oběti zaútočily na učitele se zbraní a poté vzaly život samy sobě.

Následky pro sebevědomí oběti

Jedinci většinou obviňují samy sebe za to, že se šikaně neumí bránit, začnou být citlivé na kritiku, začnou být sebestředné a kritické vůči všemu, co dělají, opovrhují samy sebou a odmítají jak sebe, tak ostatní.

Následky přetrvávající do dospělosti

Oběť má nízké sebevědomí a směřuje ke společenské izolaci. Muži nemají zpravidla dost sebevědomí, aby si našli partnerku a oženili se. Jiní naopak přitahují ženy, které je šikanují a manipulují s nimi.

Co se týká zaměstnání, tak oběti šikany někdy nedosáhnou takového vzdělání, k jakému mají předpoklady. Dochází k tomu především díky snížené motivaci a depresi, v jiných případech díky tomu, že obětem chybí sociální schopnost v jednání s lidmi.

Mnoho lidí se setkává se šikanou i v zaměstnání. Šikana na pracovišti je velmi traumatická, neboť lidé mají v tomto případě více co ztratit. Škoda a rány bývají často horší než při školní šikaně a léčba může trvat i několik let.

Jak šikana působí na ostatní

Šikana nepůsobí jen na oběti, ale i na jejich rodiny, učitele, školu ale i na agresora. Rodina většinou trpí tím, když je jejich dítě vystaveno šikaně. Agresoři se i rádi trefují právě do rodinných příslušníků oběti. Šikana ničí i vzájemný vztah a respekt mezi žáky a pedagogy. I agresoři někdy trpí. Mají problémy se zdravím, docházkou, prospěchem, ale i s nízkým sebevědomím. Mnohdy jsou sami citově odmítáni, šikanováni nebo mají zkušenost s dysfunkční rodinou. Mívají osobní a vztahové problémy. Jak ve škole, tak i v pozdějším životě, trpí agresoři depresí, sebevražednými myšlenkami a sklony a také traumatem.

„ Pozdní následky nejbrutálnějších šikan se podobají syndromu vyhlazovacích táborů. Jejich hlavní znaky jsou nápadně podobné: chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti, poruchy vývoje osobnosti. “¹¹

V této kapitole bych ještě ráda uvedla druhy následků šikanování podle Michala Koláře (2000):

Oběti počátečních stupňů šikanování, tedy prvního, druhého a třetího stupně, se ve škole necítí dobře a jejich vztah ke škole bývá většinou negativní. Jejich osobnostní vývoj narušuje zesměšňování, ponižování a nadávání. Dochází u nich k vyčerpání nervové soustavy a objevuje se neuróza či psychosomatické potíže. Většinou se u nich objevují poruchy v sociální a osobnostní adaptaci. Jsou nepozorní při vyučování, mají zhoršený prospěch, jsou nejistí a stále je u nich přítomný strach, mají tendenci k absencím a narušené sebepojetí. V sebeobraně mohou způsobit těžké zranění, popřípadě smrt agresora.

¹¹ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 69. ISBN 80-7178-409-5.

U obětí pokročilých stupňů šikanování, to je u čtvrtého a pátého stupně, jsou následky velmi závažné a pravděpodobně mají celoživotní charakter. Oběť má poruchy spánku, trpí nočními můrami. Občas se u ní objevují psychosomatické potíže jako únava, bolesti hlavy, nevolnost, astmatické záchvaty a jiné. Některé oběti se musí dlouhodobě léčit, v jiném případě musí být přerazeny na jinou školu. Zde se ale bohužel může stát, že se opět stanou terčem šikanování. V nejhorších případech oběť tuto situaci vyřeší sebevraždou. S oběťmi pokročilých stádií šikany je těžké spolupracovat, neboť mají tendenci od všeho utéct a skrýt se.

2.8 Prevence šikany¹²

Opatření k prevenci a řešení šikanování existuje celá řada. Jejich škála je velice široká a pestrá. Je nutné zmínit, že z části se šikanování vyskytuje u dětí a mládeže jako přechodný jev. Typickým příkladem jsou různé „klukoviny“ a zlomyslnosti. Přesto je nutná ostražitost jak ze strany učitele, rodiče, tak i popřípadě trenéra či jiných osob z nejbližšího okolí. Z nevinných her se totiž v budoucnu může vyvinout sociálně patologické chování.

Mezi řešení šikany patří mnoho opatření, přístupů, zásad, metod a prostředků. Samozřejmě součástí preventivních opatření je povědomost o příčinách a stádiích šikanování, porozumění situaci, za které k šikaně dochází či informování žáků o linkách důvěry, na které se mohou v případě potřeby obrátit. Důležité je také hledání cest, jak ovlivnit rizikové faktory jak u šikanovaného jedince, tak i u jedince šikanujícího a také vytváření zdravého veřejného mínění skupiny, ve které dochází k šikanování.

V oblasti šikanování se rozlišuje prevence primární a sekundární.

Primární prevence se užívá v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Spočívá v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, v výchově osobnosti dítěte či v preventivních aktivitách ve školách. Mezi účinné prostředky primární prevence patří celoškolní setkání, školní parlament třídní samosprávy či správy. Nejlepší ochranou proti šikaně je budování otevřených a kamarádských vztahů mezi členy školní komunity.

Sekundární prevence nalézá uplatnění v situacích, kdy k šikaně už došlo a je třeba dbát na to, aby se problémy znovu neobjevily. Do této prevence patří včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, jednání s kolektivem třídy, jednání s rodiči oběti i agresora) či výchovná práce s agresory (postihy, výcvik sociálních dovedností, zaměstnání vhodnou činností).

V současné době prakticky neexistuje terciární prevence. Je však nutné o ni do budoucna začít přemýšlet a pracovat na ní.

Abychom mohli šikaně úspěšně čelit, musíme vytvořit a naplnit předpoklady pro prevenci a řešení šikanování. Je k tomu zapotřebí vytváření vhodných podmínek, respektování určitých zásad a používání adekvátních metod vzhledem k situaci. Základním bojem proti šikaně je připsání si možnosti jejího vzniku a existence na škole. Dalším předpokladem řešení šikany je odvaha obětí oznámit šikanu na příslušná místa.

¹² BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

Ze strany učitelů je důležitý pečlivý záznam všech případů šikanování či odborná erudovanost učitelů, ale i vychovatelů a ostatních pedagogických pracovníků. Je také nutné vyvarovat se hrubých pedagogických chyb („Nežaluj!“, „Nemáš provokovat!“).

Z širšího hlediska se jedná o to, aby se s podstatou, příčinami, formami, metodami prevence a důsledky šikany seznámili všichni učitelé, žáci, vychovatelé a jiní.

K dalším předpokladům úspěšného řešení šikany patří autorita učitele, důvěra k učitelům, dohoda o společném postupu proti šikaně a také aktivní zapojení všech, tedy i nepedagogických pracovníků do prevence šikanování.

Šikany se lze ve školách zbavit i způsobem, který je založen na úniku, a to jednak před agresory a před stávající podobou škol. Sem řadíme vyloučení agresorů ze školy (lze ho uskutečnit formou dohody s rodiči agresora a ředitelem jiné školy či spoluprací s diagnostickým ústavem či sociálním kurátorem), dále domácí vzdělávání (rodiče vzdělávají své dítě doma, ale stále má svou kmenovou školu, se kterou rodiče spolupracují) či zrušení škol, respektive zcela odlišnou podobu školství či školského systému.

Velkou úlohu může sehrát i nespecifická prevence, jejíž princip spočívá v tom, že se žákům nabídne takový poutavý školní program, který jim v podstatě neumožní pomyslet na agresivní, neukázněné či násilnické chování.

Organizace zabývající se problematikou šikany¹³

Rodičovská linka – 840 111 234

Zabývá se telefonickým poradenstvím a nabízí pomoc především rodičům z celé České republiky. Služby poskytuje zpravidla po telefonu a ctí zásadu anonymity klienta. Své služby poskytuje každé pondělí, středu, pátek od 13 do 16 hodin, a každé úterý a čtvrtek od 16 do 19 hodin. Poradenské služby zde poskytují psychologové a pracovníci zaměřeni na krizové intervence a sociálně patologické jevy. Jejich znalosti jsou podloženy dlouhodobými zkušenostmi.

¹³ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. 1. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7(brož.).

Linky důvěry

Poskytují telefonickou pomoc v krizových a obtížných situacích. Pracovníci linky doporučí, na koho je možné se obrátit v místě bydliště nebo v nejbližším okolí. Většina těchto linek pracuje v omezeném provozu a nejsou vždy bezplatné.

Internetové poradny

Poskytují přímé poradenství, těm, kteří mají podezření na šikanu, nebo nevědí, jak postupovat jsou-li rodičem oběti nebo agresora. Odborníci zde navrhnou další kroky a předávají kontakty na specializovaná pracoviště. Zachovávají anonymitu a dotazy nejsou nikde publikovány.

Adresy některých internetových poraden: www.minimalizacesikany.cz, www.linkabezpeci.cz, www.internethelpline.cz (zabývající se kyberšikanou).

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

Patří ke školským poradenským zařízením a jsou zřízeny v každém regionu České republiky. Jsou zaměřeny na poradenství pro děti školního věku. Poradnu mohou rodiče kontaktovat sami nebo ve spolupráci se školou. Služby těchto poraden jsou bezplatné

Střediska výchovné péče (SVP)

Tyto instituce patří mezi školská zařízení. Poskytují bezplatné diagnostické, poradenské a preventivně-výchovné služby pro děti, mládež, rodiče i pedagogy. Zaměřují se na prevenci a řešení výchovných problémů, poruch chování či negativních jevů. Při řešení šikany pracují s přímými účastníky šikany (agresori, oběti), s třídními kolektivy s rodiči a s pedagogy. Střediska nabízejí ambulantní konzultace (je nutné se objednat, jsou bezplatné a mohou být jednorázové či dlouhodobé), celodenní péči (děti sem docházejí po dobu osmi týdnů ve dnech školního vyučování v době od 8 do 16 nebo 17 hodin, dopoledne probíhá vyučování a odpoledne probíhají výchovné programy, rodiče hradí náklady na stravování) a preventivně výchovný pobyt (trvá 8 týdnů a jeho cílem je zmírnit nežádoucí projevy chování, rozvíjet sebedůvěru, posilovat odpovědnost či zlepšovat sociální dovednosti, během pobytu je zajištěna školní výuka).

Sociální pracovníci a sociální kurátoři

Jedná se o pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, kteří mají pracoviště na městských a obecních úřadech. Řeší výchovné problémy dětí a mladistvých

spojené zejména s trestnou činností. Služby jsou poskytované bezplatně. Jejich práce spočívá v podpoře rodiny a v pomoci při řešení vzniklého problému. Kurátor má ze zákona povinnost chránit zájmy dětí.

Neziskové organizace zaměřené na prevenci

Jsou to různá občanská sdružení či jiné organizace a kontakt na ně by měli zprostředkovávat pracovníci městských úřadů či výchovní poradci školní prevence.

Dětská psychiatrie a psychiatrické léčebny

Psychiatrickým vyšetřením se rozumí pohovor lékaře s dítětem a jeho rodiči. Na konci vyšetření seznámí lékař rodiče i dítě s možnými postupy nápravy. V léčebnách se dětem věnují nejen psychiatři, ale i pedagogové a psychologové. Ke každému dítěti přistupují individuálně. V léčebně pokračuje i odpovídající školní vzdělávání.

Diagnostické ústavy

Jsou to školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Jsou určeny dětem, kterým se nedaří v běžných podmínkách respektovat autoritu dospělých a jejichž chování se odchýlilo od běžných norem. Pobyt v tomto ústavu je zpravidla dvouměsíční. Poté jsou děti rozmísťovány do různých speciálních školských zařízení ústavní nebo ochranné výchovy.

Dále jsou to organizace jako například Prev – centrum, Bílý kruh bezpečí, Lata, Big Brother, Bigt sister a jiné.

3. Praktická část

3.1 Kvantitativní výzkum za využití metody dotazníkového šetření

Výzkumná část mé bakalářské práce zahrnuje stanovení cíle výzkumu a hypotéz, vyjádření metody výzkumu, popis sběru dat, interpretaci výsledků a ověření hypotéz.

3.2 Cíle výzkumu

Šikana ve škole není novinkou, je patrně stejně stará jako škola sama. V dnešní době však dochází k nárůstu počtu případů šikany, nárůstu brutality a rafinovanosti a naopak klesá věk aktérů šikanování. V mém výzkumu se snažím získat informace o tom, zda jsou žáci na základní škole (konkrétně na Základní škole v Ledči nad Sázavou) o problému šikanování dostatečně informováni, zda ví, co pojem šikana znamená či zda se již osobně s šikanou setkali. Soustřeďuji se také na to, jak se žáci cítí v kolektivu své třídy, komu natolik důvěřují, že by se mu se svým problémem svěřili nebo zda by byli ochotni oni sami někomu pomoci. Dále se snažím zjistit jejich názor na to, jak by podle nich měl být potrestán ten, kdo někomu ubližuje (agresor).

3.3 Hypotézy

- **Hypotéza č. 1** - V kolektivu své třídy se cítí lépe dívky než chlapci.
- **Hypotéza č. 2** - S šikanou se setkávají spíše dívky než chlapci.
- **Hypotéza č. 3** - Častěji by obětem šikany pomohly dívky než chlapci.
- **Hypotéza č. 4** - Se svým problémem by se rodičům raději svěřili žáci 8. ročníku než žáci 9. ročníku

3.4 Metodologie výzkumu

Vzhledem k cílům výzkumu, jsem se rozhodla použít anonymní dotazník, který se skládal z několika otázek faktografických, které měly zjistit věk, pohlaví a počet sourozenců každého respondenta. Poté následovaly otázky, které se týkaly tématu šikany. Dotazník měl formu otázek otevřených, uzavřených i polouzavřených.

Před samotným rozdáním dotazníků jsem si vybrala několik osob z mého okolí, kterým jsem dotazník ukázala a nechala ho jimi vyplnit. Cílem bylo zjistit, zda všem otázkám bez problému rozumí nebo zda jsou v některých otázkách nesrovnalosti. Všichni vyplnili dotazník bez problémů.

K získání potřebného počtu respondentů jsem využila pomoci známých učitelů na Základní škole v Ledči nad Sázavou. Ti mi umožnili v hodinách Občanské výchovy rozdat potřebný počet dotazníků mezi žáky jednotlivých tříd. Po vyplnění respondenty jsem si dotazníky ihned odnesla a poté jsem provedla rozbor jednotlivých otázek.

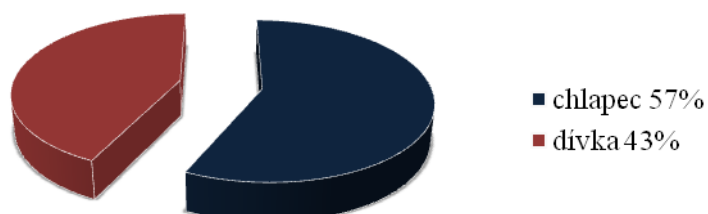
3.5 Charakteristika zkoumané skupiny

Tento výzkum je orientován na žáky základní školy v Ledči nad Sázavou. Celá výběrová skupina je tvořena respondenty od 12 do 15 let, kterou tvořili jak dívky, tak chlapci. Dotazníky byly rozdány ve třídách 7.A, 7.B, 7.C, 8.A a 9.A, takže bylo zastoupeno více ročníků.

3.6 Interpretace výsledků

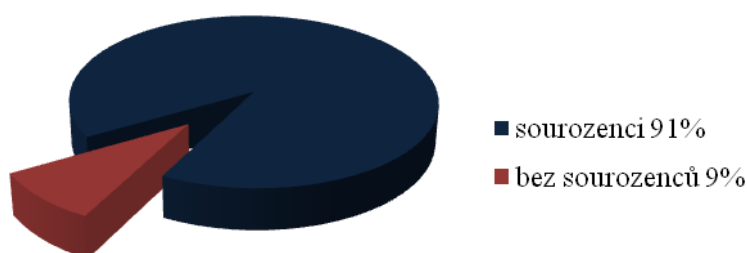
První dvě otázky byly na začátek jednoduché. Konkrétně první otázka se týkala pohlaví. Mezi respondenty bylo 53 chlapců (57%) a 40 dívek (43%).

Graf č. 1: Výběr pohlaví (údaje v relativních hodnotách)

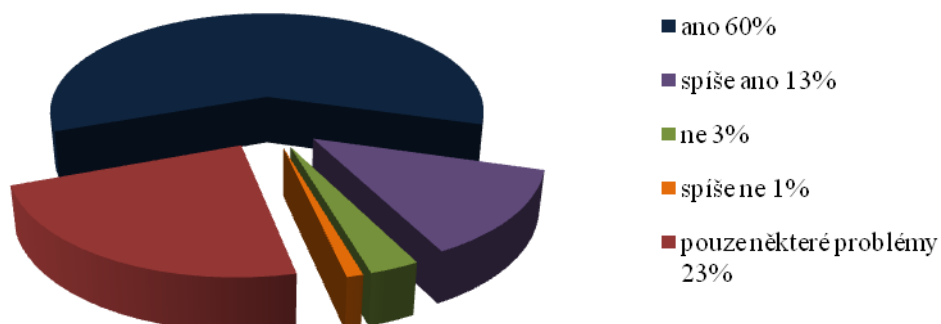
Ve druhé otázce vyšlo najevo, že 85 dotazovaných žáků (91%) má alespoň jednoho sourozence. Zbýlých 8 žáků (9%) nemá žádného sourozence.

Graf č. 2: Počet sourozenců (údaje v relativních hodnotách)

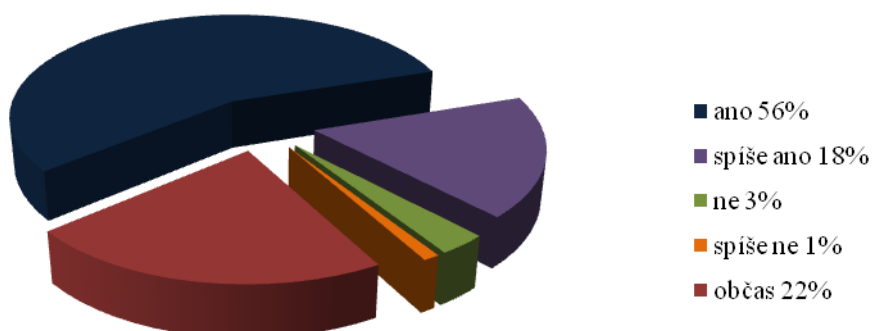
Další otázky byly zaměřeny již konkrétněji k problému šikany. Ve třetí otázce jsem se ptala na to, zda se žáci mohou s jakýmkoli problémem svěřit svým rodičům. Zde 56 žáků (60%) odpovědělo, že ano. Jako druhá následovala odpověď, že se mohou svěřit jen s některými problémy, což uvedlo 21 žáků (23%) a poté následovali odpovědi typu: spíše ano, ke kterému se přiklonilo 12 žáků (13%), ne, které uvedli 3 žáci (3%) a spíše ne, které uvedl 1 žák (1%).

Graf č. 3: Důvěra k rodičům ohledně problémů (údaje v relativních hodnotách)

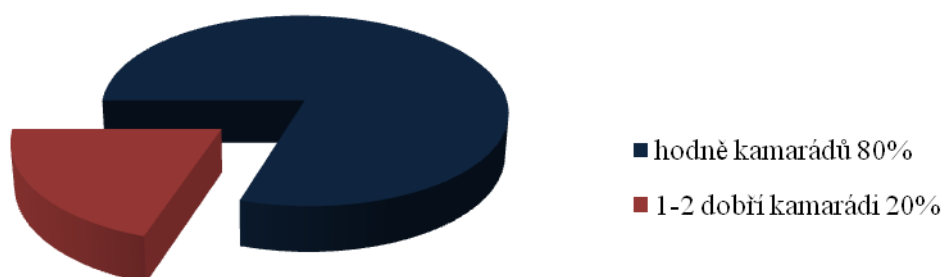
Ve čtvrté otázce jsem se zaměřila na samotný kolektiv třídy. Má otázka byla, zda se žáci cítí v kolektivu své třídy dobře. Průzkum prokázal, že respondenti jsou, v kolektivu své třídy, takřka spokojeni. 52 žáků (56%) odpovědělo ano, 17 žáků (18%) spíše ano a 20 žáků (22%) občas. Pouze nepatrná část se ve své třídě spíše necítí dobře, což byl 1 žák (1%) či vůbec dobře, což byli žáci 3 (3%).

Graf č. 4: Míra spokojenosti v kolektivu vlastní třídy (údaje v relativních hodnotách)

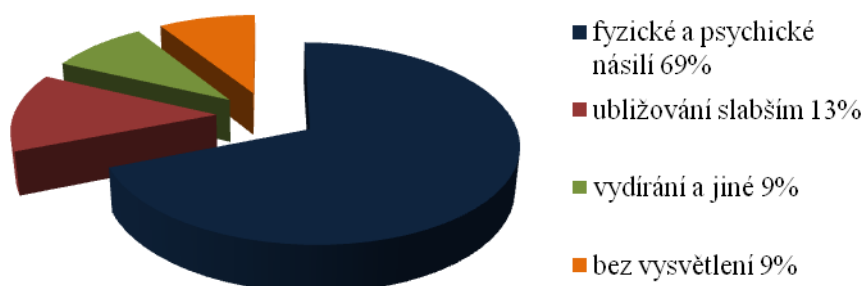
Pátá otázka zněla, zda má dotazovaný žák ve své třídě hodně kamarádů. V tomto případě většina dotazovaných, 75 žáků (80%), zvolila možnost ano, mám tu hodně kamarádů. Zbylá část, 18 žáků (20%), zvolila možnost, mám tu jednoho až dva dobré kamarády. Možnost ne, nemám tu kamarády, ne zvolil nikdo.

Graf č. 5: Vztahy mezi žáky ve třídě (údaje v relativních hodnotách)

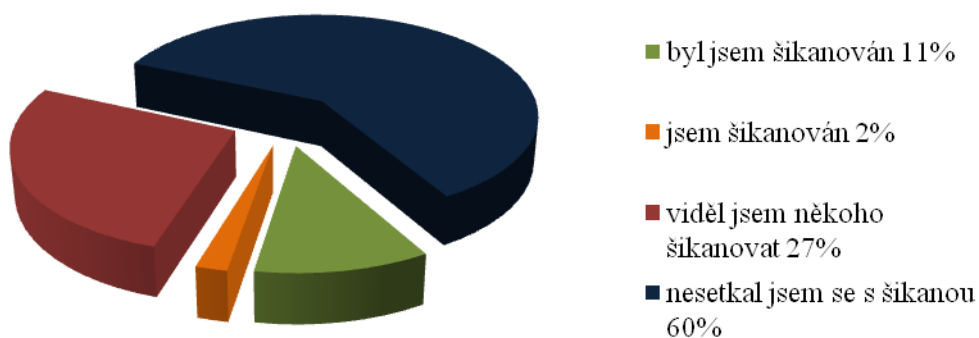
Následující šestá otázka byla otevřená a týkala se vysvětlení pojmu „šikana“. Na tuto otázku odpovídali žáci většinou třemi způsoby. Velká část, 65 žáků (69%), popsala šikanu jako fyzické a psychické násilí, menší část, 12 žáků (13%), popsala šikanu jako ubližování slabším a nepatrná část, 8 žáků (9%), jako chování, při kterém někdo druhému bere peníze, svačinu, osobní věci či ho vydírá. Zlomek respondentů, což bylo 8 žáků (9%), nedovedl pojem šikana vysvětlit vůbec. Není zde však jasné, zda to bylo proto, že tento pojem nezná či jen nechtěl ztrácet čas s dopisováním vlastní odpovědi.

Graf č. 6: Charakteristika pojmu šikana (údaje v relativních hodnotách)

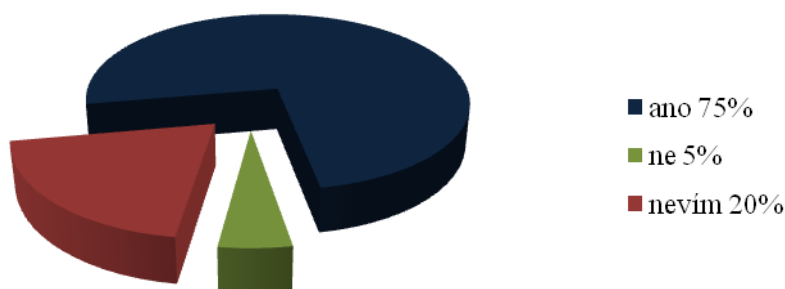
Sedmá otázka obsahovala zjištění, zda se žáci již se šikanou setkali. Velká část dotazovaných, 56 žáků (60%) uvedla, že se s šikanou ještě nesetkala vůbec, skoro jedna čtvrtina, což bylo 25 (27%) žáků, uvedla, že byla svědkem toho, jak někdo někoho šikanoval a pouze 10 žáků (11%) uvedlo, že byli šikanováni a 2 žáci (2%) uvedli, že jsou šikanováni i nyní. Nikdo v této otázce nezvolil variantu, že by on sám někoho šikanoval.

Graf č. 7: Setkání se s šikanou (údaje v relativních hodnotách)

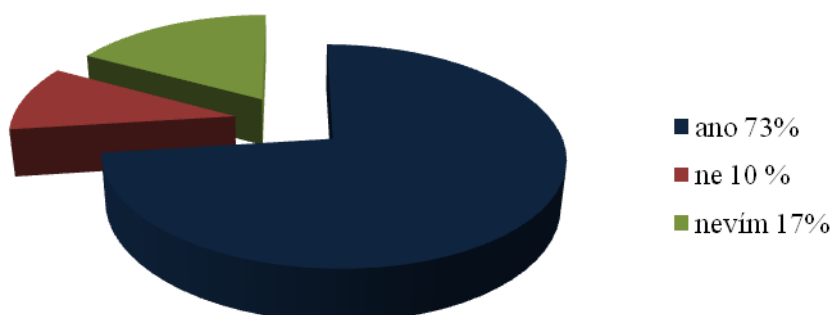
Osmá otázka měla za úkol zjistit, zda má respondent ve třídě kamaráda, který by mu pomohl, když by mu někdo ubližoval. Jak jsem očekávala, většina dotazovaných, 70 žáků (75%), odpověděla, že má ve třídě takového kamaráda a pouze nepatrná část, 5 žáků (5%), odpověděla, že takového kamaráda nemá. Zbýlých 18 žáků (20%) si nebylo jistých a odpověděli poslední možností: nevím.

Graf č. 8: Ochota pomoci (údaje v relativních hodnotách)

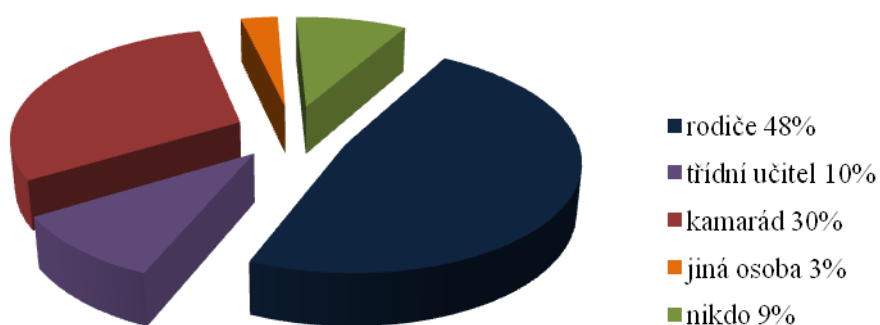
Následující devátá otázka byla podobná otázce předchozí. Byla však formulována tak, zda by dotazovaný žák pomohl někomu jinému, pokud by mu někdo ubližoval. Tento průzkum prokázal, že většina, 68 žáků (73%), by byla ochotna pomoci, 16 žáků (17%) v tomto případě nevědělo a 9 žáků (10%) by oběti nepomohlo z důvodu toho, aby se poté neocitlo na místě oběti, popřípadě by pomohli jen kamarádovi a v dalším případě by zavolali na pomoc někoho jiného.

Graf č. 9: Ochota pomoci oběti (údaje v relativních hodnotách)

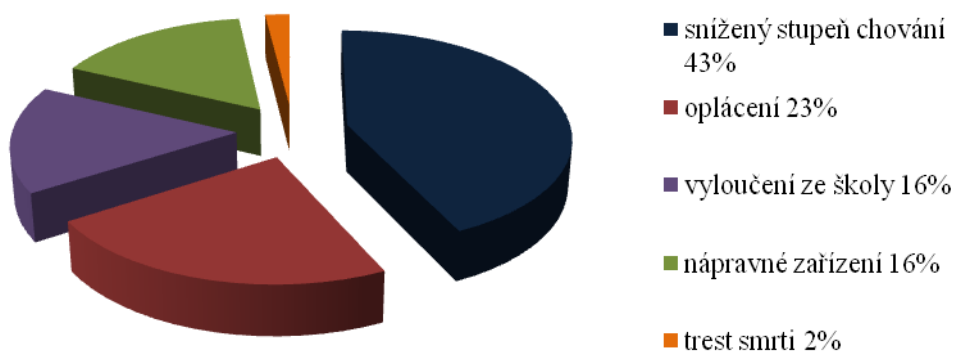
V desáté otázce jsem se zaměřila na osobu, které by se dotazovaný jedinec svěřil nejdříve, pokud by jemu nebo někomu jinému někdo ubližoval. Jak je z grafu č. 10 zřejmé, nejvíce respondentů zvolilo možnost rodiče, které volila většina dotazovaných a to 45 žáků (48%) avšak těsně za nimi následoval kamarád či kamarádka, které volilo 28 žáků (30%). Na následujících pozicích se dále objevili třídní učitel a to u 9 žáků (10%) či jiná osoba, např. sestřenice. Tuto možnost uvedli 3 žáci (3%). Někteří respondenti však volili i možnost, že by se nesvěřili nikomu. Do této skupiny patřilo 8 žáků (9%).

Graf č. 10: Nejvhodnější osoba pro svěření se (údaje v relativních hodnotách)

Jedenáctá otázka opět dávala prostor samotným respondentům a odpovídali na to, jak by podle nich měl být potrestán agresor. Z této otázky je patrných pět nejčastějších odpovědí. Z výzkumu vyplynulo, že většina dotazovaných, 45 žáků (43%), by agresora potrestala sníženým stupněm chování na vysvědčení, popřípadě důtkou. Za další nejvhodnější trest 21 respondentů (23%) označilo to, že by mu oplatili vše, čeho se dopustil na oběti. K vyloučení agresora ze školy se přiklonilo 15 žáků (16%). Možnost umístit agresora do nápravného zařízení zvolilo taktéž 15 žáků (16%). Poslední skupina, kterou tvořili pouze 2 žáci (2%), by navrhovala krutý trest, a to trest smrti či natahování na skřípec.

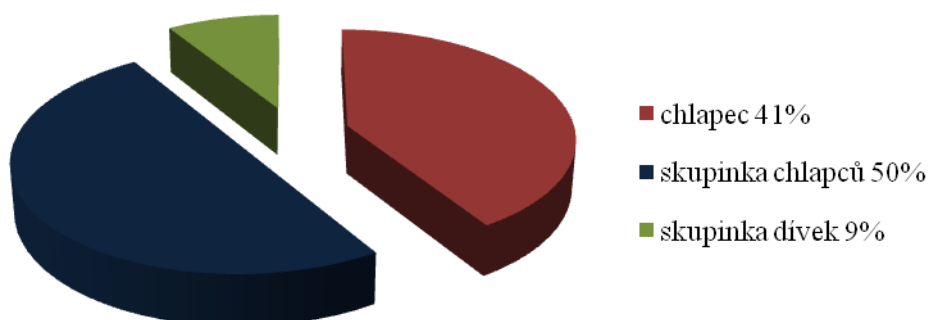
Graf č. 11: Nejvhodnější trest pro agresora (údaje v relativních hodnotách)

Následující otázky (12 – 16) byly určeny pouze pro ty respondenty, kteří v otázce č. 7 odpověděli, že byli nebo jsou šikanováni. Celkem jich bylo 12 z 93 dotázaných.

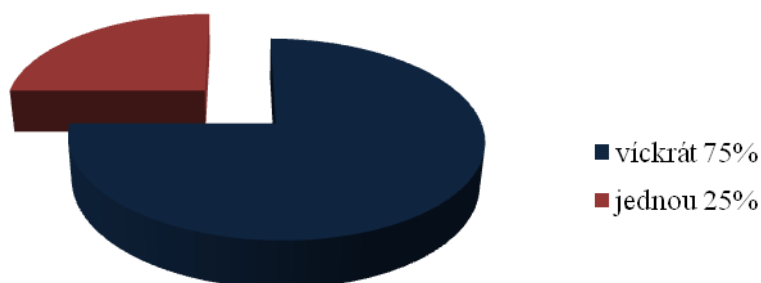
Otázka č. 12 zjišťovala, kdo v případě šikany byl agresorem. Zde 5 žáků (41%) vybralo možnost, že to byl chlapec, 6 žáků (50%) se přiklonilo k možnosti, že to byla skupinka chlapců a pouze 1 žák (9%) zvolil skupinku dívek.

Graf č. 12: Pohlaví agresora (údaje v relativních hodnotách)

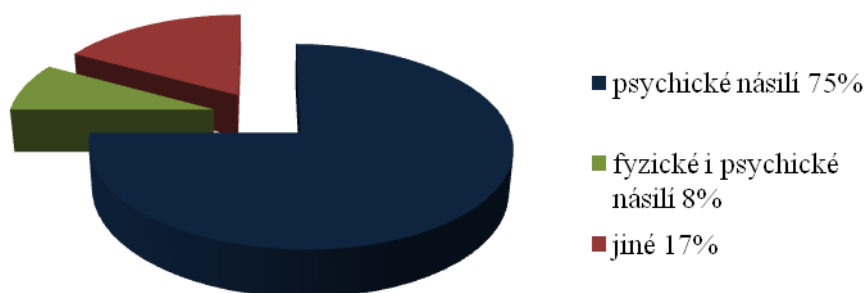
Ve třinácté otázce jsem zjišťovala frekvenci šikanování. V tomto případě 9 žáků (75%) uvedlo, že se šikanování opakovalo a 3 žáci (25%) uvedli, že se to stalo pouze jednou.

Graf č. 13: Frekvence šikanování (údaje v relativních hodnotách)

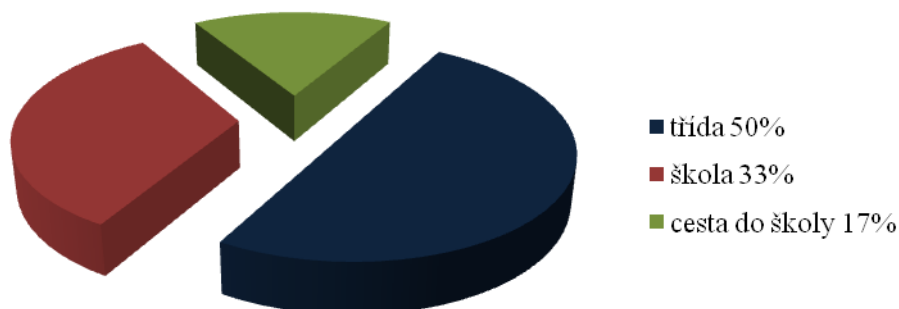
Otázka č. 14 zahrnovala odpovědi na otázku, jak bylo, popřípadě je, oběti ubližováno. Zde většina žáků, a to 9 (75%), zvolila možnost posměchu, nadávek a urážek, tedy psychického násilí. 1 žák (8%) zvolil možnost psychického i fyzického násilí a 2 žáci (17%) uvedli jiné druhy, jako například vyhrožování shozením do řeky.

Graf č. 14: Druhy šikany (údaje v relativních hodnotách)

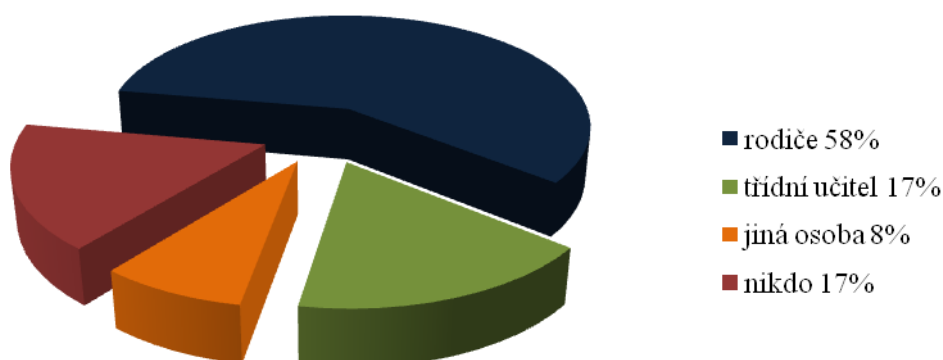
Předposlední otázka byla zaměřena na místa, kde se šikana projevila, popřípadě projevuje. Zde většina, a to 6 žáků (50%), uvedla jako místo šikany třídu, 4 žáci (33%) uvedli celou školu a 2 z dotazovaných žáků (17%), kteří se s šikanou setkali, uvedli cestu do školy.

Graf č. 15: Místa výskytu šikany (údaje v relativních hodnotách)

Poslední otázka mého dotazníku měla zjistit, komu se oběť mohla v případě, že byla či je šikanována, svěřit. V tomto případě nejvíce procent získali rodiče, které uvedlo 7 dotazovaných žáků (58%), poté následoval třídní učitel, kterého zvolili 2 žáci (17%). Stejně tak 2 žáci (17%) zvolili možnost, že se s problémem nemohli svěřit nikomu. 1 žák (8%) zvolil možnost, že se mohl svěřit jiné osobě, a to nejlepšímu kamarádovi.

Graf č. 16: Věrohodná osoba (údaje v relativních hodnotách)

3.7 Ověření hypotéz

Pro svůj výzkum jsem si stanovila následující hypotézy a k výpočtům jsem použila test nezávislosti v kontingenčních tabulkách, přičemž hladina významnosti je 0,05.

Hypotéza č. 1: V kolektivu své třídy se cítí lépe dívky než chlapci.

Hypotéza č. 1 souvisí s otázkou č. 4, zda se žáci cítí dobře v kolektivu své třídy.

$$H_0: P(X \cap Y) = P(X) P(Y) \quad H_1: P(X \cap Y) \neq P(X) P(Y)$$

Tabulka pozorovaných (zjištěných) četností:

POHLAVÍ	ANO	NE	CELKEM
DÍVKY	19	21	40
CHLAPCI	32	21	53
CELKEM	51	42	93

Tabulka očekávaných četností

POHLAVÍ	ANO	NE	CELKEM
DÍVKY	$\frac{51 \times 40}{93} = 21,94$	$\frac{42 \times 40}{93} = 18,06$	40
CHLAPCI	$\frac{51 \times 53}{93} = 29,06$	$\frac{42 \times 53}{93} = 23,94$	53
CELKEM	51	42	93

Testové kritérium:

$$TK = \frac{(19-21,94)^2}{21,94} + \frac{(21-18,06)^2}{18,06} + \frac{(32-29,06)^2}{29,06} + \frac{(21-23,94)^2}{23,94} = 0,394 + 0,479 + 0,297 + 0,361 =$$

1,531

Kritická hodnota:

$$KH = \chi^2((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,84$$

H₀ se přijímá

Pomocí testu nezávislosti v kontingenční tabulce bylo zjištěno, že pohlaví neovlivňuje to, jak se žáci cítí v kolektivu své třídy.

Hypotéza č. 2: S šikanou se setkávají spíše dívky než chlapci.

Hypotéza č. 2 souvisí s otázkou č. 7, zda se žáci někdy setkali s šikanou.

$$H_0: P(X \cap Y) = P(X) P(Y) \quad H_1: P(X \cap Y) \neq P(X) P(Y)$$

Tabulka pozorovaných (zjištěných) četností:

POHLAVÍ	ANO	NE	CELKEM
DÍVKY	13	27	40
CHLAPCI	25	28	53
CELKEM	38	55	93

Tabulka očekávaných četností

POHLAVÍ	ANO	NE	CELKEM
DÍVKY	$\frac{38 \times 40}{93} = 16,34$	$\frac{55 \times 40}{93} = 23,66$	40
CHLAPCI	$\frac{38 \times 53}{93} = 21,66$	$\frac{55 \times 53}{93} = 31,34$	53
CELKEM	38	55	93

Testové kritérium:

$$TK = \frac{(13-16,34)^2}{16,34} + \frac{(27-23,66)^2}{23,66} + \frac{(25-21,66)^2}{21,66} + \frac{(28-31,34)^2}{31,34} = 0,683 + 0,471 + 0,515 + 0,356 =$$

2,025

Kritická hodnota:

$$KH = \chi^2((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,84$$

H₀ se přijímá

Pomocí testu nezávislosti v kontingenční tabulce bylo prokázáno, že pohlaví neovlivňuje to, zda se žáci setkali s šikanou.

Hypotéza č. 3: Častěji by obětmi šikany pomohly dívky než chlapci.

Hypotéza č. 3 souvisí s otázkou č. 9, zda by žáci někomu pomohli, kdyby viděli, že mu druzí ubližují.

$$H_0: P(X \cap Y) = P(X) P(Y) \quad H_1: P(X \cap Y) \neq P(X) P(Y)$$

Tabulka pozorovaných (zjištěných) četností:

POHLAVÍ	ANO	NE	CELKEM
DÍVKY	32	8	40
CHLAPCI	36	17	53
CELKEM	68	25	93

Tabulka očekávaných četností

POHLAVÍ	ANO	NE	CELKEM
DÍVKY	$\frac{68 \times 40}{93} = 29,25$	$\frac{25 \times 40}{93} = 10,75$	40
CHLAPCI	$\frac{68 \times 53}{93} = 38,75$	$\frac{25 \times 53}{93} = 14,25$	53
CELKEM	68	25	93

Testové kritérium:

$$TK = \frac{(32-29,25)^2}{29,25} + \frac{(8-10,75)^2}{10,75} + \frac{(36-38,75)^2}{38,75} + \frac{(17-14,25)^2}{14,25} = 0,259 + 0,703 + 0,195 + 0,531 =$$

1,688

Kritická hodnota:

$$KH = \chi^2((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,84$$

H₀ se přijímá

Pomocí testu nezávislosti v kontingenční tabulce bylo zjištěno, že pohlaví neovlivňuje to, zda by žáci někomu pomohli, kdyby viděli, že mu druzí ubližují.

Hypotéza č. 4: Se svým problémem by se rodičům raději svěřili žáci 8. ročníku než žáci 9. ročníku.

Hypotéza č. 4 souvisí s otázkou č. 10, komu by se žáci svěřili, pokud by jim nebo někomu jinému někdo ubližoval.

$$H_0: P(X \cap Y) = P(X) P(Y) \quad H_1: P(X \cap Y) \neq P(X) P(Y)$$

Tabulka pozorovaných (zjištěných) četností:

ROČNÍK	ANO	NE	CELKEM
8.	10	15	25
9.	10	9	19
CELKEM	20	24	44

Tabulka očekávaných četností

ROČNÍK	ANO	NE	CELKEM
8.	$\frac{20 \times 25}{44} = 11,36$	$\frac{24 \times 25}{44} = 13,64$	25
9.	$\frac{20 \times 19}{44} = 8,64$	$\frac{24 \times 19}{44} = 10,36$	19
CELKEM	20	24	44

Testové kritérium:

$$TK = \frac{(10-11,36)^2}{11,36} + \frac{(15-13,64)^2}{13,64} + \frac{(10-8,64)^2}{8,64} + \frac{(9-10,36)^2}{10,36} = 0,163 + 0,136 + 0,214 + 0,179 = \underline{\underline{0,687}}$$

Kritická hodnota:

$$KH = \chi^2((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,84$$

H₀ se přijímá

Pomocí testu nezávislosti v kontingenční tabulce bylo prokázáno, že druh ročníku neovlivňuje to, zda by se žáci se svým problémem svěřili rodičům, pokud by jim nebo někomu jinému někdo ubližoval.

3.8 Závěr výzkumu

Z celkového počtu 100 oslovených mi na dotazník odpovědělo 93 respondentů. Jednalo se o 53 chlapců a 40 dívek. Během výzkumu jsem se neseetkala s žádným problémem.

Jak jsem při tvorbě dotazníku předpokládala, většina respondentů má na otázky ohledně problému šikany stejný názor. Jejich odpovědi se v zásadě nelišily. Většina dotazovaných má již o problému šikany základní informace.

Na počátku výzkumu bylo mým cílem zjistit, zda jsou žáci Základní školy v Ledči nad Sázavou o problému šikanování dostatečně informováni, zda ví, co pojem šikana znamená či zda se již osobně s šikanou setkali. Zajímalo mne také, jak se cítí v kolektivu své třídy, komu natolik důvěřují, že by se mu se svým problémem svěřili nebo zda by byli ochotni oni sami někomu pomoci. Za důležitý jsem považovala i jejich názor na trest pro agresora.

Skoro všichni respondenti odpovídali stejně. A to tak, že dokázali pojem šikana vysvětlit jako fyzické a psychické násilí, ale že se zatím s šikanou osobně neseetkali. Většina z nich se také cítí v kolektivu své třídy převážně dobře, a pokud by viděli, že někdo někomu jinému ubližuje, bez váhání by mu pomohli. Oni sami považovali za nejméně pravděpodobnější osobu, pro svěřeni se s problémem, své rodiče. Jako nejméně vhodný trest pro agresora uváděli nejčastěji snížený stupeň z chování či přeložení do nápravného zařízení.

4. Závěr

Záměrem mé bakalářské práce bylo podrobnější seznámení se s problematikou šikany na základní škole (konkrétně na základní škole Ledč nad Sázavou), ale i s šikanou obecně. Šikana je problém pedagogický, psychologický, sociologický a především mravní. Během své práce jsem se jen utvrdila v tom, že šikanování je velmi obsáhlé téma, kterému je potřeba věnovat více času.

V teoretické části jsem se zprvu zaměřila na vysvětlení pojmu šikana, kde jsem rozlišila dva základní termíny, a to právě šikanu a také teasing. V další části jsem vymezila příčiny šikany, kterých existuje velmi široká škála. Zde jsem přiblížila například tlak kolektivu, touhu po moci či motiv krutosti a mnoho dalších neméně důležitých příčin šikany. Následně jsem se zaměřila na vývojové stupně šikany, kde jsem každý stupeň rozebrala podrobněji. Věnovala jsem se také výskytu šikany a vypsala jsem žebříček míst, kde se šikana na školách vyskytuje nejčastěji. Za důležité jsem považovala v mé práci uvést i druhy šikany, kde jsem popsala i takový druh, který se v posledních letech objevuje stále častěji, a to kyberšikanu. Následující část patřila účastníkům šikany. Zde jsem popsala jak agresora, tak oběť, kteří jsou asi nejznámějšími účastníky šikany, ale také například rodiče, třídní publikum, pedagoga či celou společnost, kteří do této skupiny také patří. V posledních dvou částech jsem věnovala pozornost následkům šikany a samozřejmě také prevenci šikany. Mezi následky jsem vymezila například následky fyzické, intelektuální, sociální či citové a psychické. Mezi prevencí jsem zařadila různá opatření, přístupy, zásady a metody. Uvedla jsem zde i některé organizace zabývající se šikanou.

V praktické části jsem se zabývala hlavním cílem mé práce, což bylo zjištění výskytu šikany na základní škole v Ledči nad Sázavou. K tomuto zmapování problému šikanování jsem využila dotazník, na který mi odpovědělo 93 respondentů (chlapci i dívky) z tříd 7.A, 7.B, 7.C, 8.A, 9.A, ve věku od 12 do 15 let. Zde se také potvrdily či vyvrátily mé hypotézy, které jsem si stanovila v úvodu dotazníku.

Součástí mé práce je také jedna příloha, která sestává z již zmíněného dotazníku.

Použitá literatura

ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6(brož.).

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 69 ISBN 80-7178-409-5.

FIELDOVÁ, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2(váz.).

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5(brož.).

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Manuálek o násilí*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. 83 s. ISBN 80-7013-397-X.

SPALKOVÁ, Dája. *Postavme se šikaně*. 1. vyd. Liberec: Alfa marketing, 2007. 64 s. ISBN neuvedeno.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN 80-7178-945-3(brož.).

GAJDOŠOVÁ, Eva; HERÉNYIOVÁ, Gabriela. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8(brož.).

SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu*. 1. vyd. Praha: Eurounion, 1996. 134 s. ISBN 80-85858-30-4.

NOVÁK, Tomáš. *Sám proti agresi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1996. 123 s. ISBN 80-7169-253-0.

BOURCET, Stéphane; GRAVILLON, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8.

PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 226 s. ISBN 80-7254-593-0.

KYRIACOU, Chris. *Helping troubled pupils*. 1. vyd. Cheltenham: Nelson Thornes, 2003. 160 s. ISBN 0748772790.

VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7(brož.).

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

Přílohy: Dotazník

Dobry den, jmenuji se Michaela Kulakovová a již třetím rokem studuji na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice obor Humanitní studia. Tímto bych Vás ráda poprosila o odpovědi na následující otázky. Tento dotazník je anonymní, tudíž se nepodepisujte. Předem Vám děkuji za získání cenných informací, které budou využity pro mou bakalářskou práci. Prosím, odpovídejte co nejupřímněji.

Pokyny: Pečlivě si přečtete otázku a poté zakroužkujte odpověď, která je Vám nejbližší, popřípadě doplňte svou vlastní odpověď.

Třída:

Věk:

1. Jsi:

- a) chlapec
- b) dívka

2. Máš sourozence? Pokud ano, kolik?

- a) ano,
- b) ne

3. Můžeš se svěřit svým rodičům s jakýmkoli problémem?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) ne
- d) spíše ne
- e) pouze s některými problémy

4. Cítíš se dobře v kolektivu své třídy?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) ne
- d) spíše ne
- e) občas

5. Máš ve třídě hodně kamarádů?

- a) ano, mám jich tu hodně
- b) mám tu jednoho až dva dobré kamarády
- c) ne, nemám tu kamarády

6. Určitě jsi už zaslechl/a pojem „šikana“. Dovedl/a bys vysvětlit, co tento pojem znamená?

.....

.....

.....

7. Setkal/a ses někdy se šikanou?

- a) ano, byl/a jsem šikanován/a
- b) ano, jsem šikanován/a
- c) ano, viděl/a jsem, jak někdo někoho šikanuje
- d) ano, já šikanuji
- e) ne

8. Máš ve třídě kamaráda/kamarádku, který/á by Ti pomohl/a, kdyby Ti někdo ubližoval?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

9. Ty bys někomu pomohl/a, kdybys viděl/a, že mu druzí ubližují?

- a) ano
- b) ne, mohl/a bych být potom na jeho/jejím místě
- c) ne, jiný důvod
- d) nevím

10. Komu by ses svěřil/a, kdyby Tobě nebo někomu jinému někdo ubližoval?

- a) rodičům
- b) třídnímu učiteli
- c) kamarádovi/kamarádce
- d) jiné osobě
- e) nikomu

11. Jak by měl být podle Tebe potrestán ten, kdo ubližuje ostatním?

.....
.....

Následující otázky vyplň pouze v případě, že ses již se šikanou setkal/a.

12. Ten, kdo Tě šikanoval/šikanuje byl/je?

- a) chlapec
- b) skupinka chlapců
- c) dívka
- d) skupinka dívek
- e) jiná osoba

13. Stalo se to víckrát? Pokud ano, kolikrát?

- a) ano,
- b) ne

14. Jak Ti bylo/je ubližováno?

- a) urážky, posměch, nadávky
- b) bití, kopání
- c) oba druhy
- d) jiné

15. Kde se to stalo/děje?

.....

16. Mohl/a ses někomu svěřit?

- a) ano, rodičům
- b) ano, třídnímu učiteli
- c) ano, jiné osobě
- d) ne

Děkuji za Tvůj čas.